

Nova paradigma za sociologiju detinjstva? Poreklo, obećanje i problemi

Alan Praut i Alison Džejms*

Uvod: Priroda detinjstva

Naslov ove knjige, *Konstruisanje i rekonstruisanje detinjstva*, zahvata ideju u okviru koje je i osmišljena. Pre svega, u uvodu smo raspravljali o onome što smo tamo nazvali 'nastupajuća paradigma'. U ovom poglavlju prikazujemo je upravo u tom svetlu: pristup proučavanju detinjstva koji nastaje i koji još nije dovršen. Drugo, naslov jezgrovito izražava ono što smatramo prirodnom društvene institucije detinjstva: skup društvenih odnosa o kojima se aktivno pregovara i u okviru kojeg se konstituišu prve godine ljudskog života. Nezrelost dece je biološka činjenica života, ali načini na koje se ta nezrelost shvata i dobija na značaju je činjenica kulture (vidi La Fontaine, 1979). Upravo te 'činjenice kulture' mogu se razlikovati i za njih se može reći da čine detinjstvo društvenom institucijom. Prema tome, u tom smislu se može govoriti o društvenom konstruisanju detinjstva a isto tako, kao što se pokazuje u ovoj knjizi, i o njegovom re-konstruisanju i dekonstruisanju. Dakle, u tom dvostrukom smislu, detinjstvo se i konstruiše i rekonstruiše i za decu i od strane dece.

Nastojeći da opišu i analiziraju kvalitet tog iskustva, istraživači su tokom godina počeli da razvijaju nove pristupe proučavanju detinjstva. Jedan od prethodnika ove 'nastupajuće paradigme', Šarlot Hardmen (Charlotte Hardman) je 1973 upoređivala svoje bavljenje antropologijom dece sa proučavanjem žena, tvrdeći da se 'i žene i deca možda mogu nazvati »prigušenim grupama«, t.j. grupama koje se ne primećuju ili koje nam izmiču (s obzirom na nekoga ko proučava društvo)' (1973:85). U ovoj raspravi ukazujemo da je termin 'prigušen' zaista primeren. Istorija proučavanja detinjstva u društvenim naukama nije obeležena odsustvom interesovanja za decu – kao što ćemo videti, to je daleko od istine – već njihovim ćutanjem. Ono što nastupajuća paradigma nastoji je da deci dâ glas, tako što, kao što je sugerisala Hardmen, shvata 'decu kao ljude koje treba proučavati po njihovom vlastitom pravu, a ne samo kao skladišta poučavanja odraslih' (*ibid.* 87).

U onome što sledi tragamo za poreklom ovog pristupa, analiziramo njegove prednosti i naznačavamo neka pitanja na koja se nailazi u njegovom daljem razvoju. Pokazujemo načine na koje je društveno-politički kontekst omogućio alternativne pristupe u proučavanju detinjstva kako se doživljaj detinjstva za decu menjao. Lociramo te promene u odnosu na nove teorijske pravce kojih su se poduhvatile društvene nauke, što je Krik (Crick) opisao kao 'pomak od funkcije ka značenju', koji je omogućio proučavanje društvenih kategorija umesto grupa (1976:2). Konačno, ukazujemo na potencijal koji 'nastupajuća paradigma' ima za budući razvoj u sociologiji detinjstva.

Prema tome, koristiće nam da na ovom mestu ponovimo šta smatramo ključnim obeležjima ove paradigme:

1. Detinjstvo se smatra društvenim konstruktom. Kao takvo, ono obezbeđuje interpretativni okvir za kontekstualizovanje prvih godina ljudskog života. Detinjstvo, kao različito od biološke nezrelosti, nije ni prirodno ni univerzalno svojstvo ljudskih grupa, već se pojavljuje kao specifična strukturalna i kulturalna komponenta mnogih društava.

* Alan Prout and Allison James, »A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems«, preuzeto iz: A. James and A. Prout, eds. *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociology of Childhood*, London, the Falmer Press, 1990: 7-35 (prim. prev.)

2. Detinjstvo je jedna promenljiva društvene analize. Ona se nikada ne može u potpunosti razdvojiti od drugih promenljiva kao što su klasa, rod, ili etnicitet. Komparativne analize i analize više kultura pokazuju raznolikost detinjstva, a ne jedan jedini i univerzalni fenomen.
3. Dečiji društveni odnosi i kulture vredni su proučavanja po svom vlastitom pravu, nezavisno od perspektive i interesovanja odraslih.
4. Deca jesu, i treba ih posmatrati kao aktivne u konstruisanju i određivanju svog vlastitog društvenog života, života ljudi oko njih, i društva u kome žive.
5. Etnografija je naročito korisna metodologija za proučavanje detinjstva. Ona omogućava deci direktnije izražavanje i učešće u dolaženju do socioloških podataka, nego što je to obično moguće putem ekperimentalnih ili anketnih načina istraživanja.
6. Detinjstvo je fenomen u odnosu na koji je dvostruka hermeneutika društvenih nauka izrazito prisutna (vidi Giddens, 1976). Odnosno, proglasiti novu paradigmu sociologije detinjstva znači isto tako pozabaviti se, i odgovoriti na, proces rekonstruisanja detinjstva u društvu.

Očigledno je da ove četiri tačke predstavljaju samo grubu skicu potencijala koji 'nastupajuća paradigma' može imati u proučavanju detinjstva. Potrebno je još mnogo rada na upotpunjavanju, teoretskom razvijanju i empirijskoj razradi ovih parametara. Nije izvesno da li oni predstavljaju radikalni prekid sa prošlošću, kao što to ponekad tvrde oni koji se možda malo previše zalažu da proučavanje detinjstva stekne priznanje i status u okviru mejnstrim sociologije. Iako svakako *jeste* tačno da su sociolozi nedovoljno pažnje posvetili detinjstvu kao predmetu interesovanja samom po sebi, i da su mnogi od ključnih pojmova koji se koriste za razmatranje detinjstva problematični, na pogrešnu pomisao navodi sugestija da detinjstvo nije prisutno u diskursu teoretičara društvenih nauka. Naprotiv, 'vek deteta' može se tako okarakterisati upravo zbog ogromnog korpusa znanja koje su nagomilali psiholozi i drugi teoretičari društvenih nauka sistematičnim proučavanjem dece. Ako se koncept detinjstva kao posebne etape u čovekovom životnom ciklusu iskristalisao u zapadnoj misli devetnaestog veka, onda je dvadeseti vek omogućio razrađivanje teoretskog prostora i njegovo ispunjavanje iscrpnim empirijskim otkrićima. Tehnologija znanja kao što su psihološki eksperiment, psihometričko testiranje, sociometričko mapiranje, etnografsko opisivanje i longitudinalni pregledi, sve je to bilo primenjeno na detinjstvo i strukturisalo je naše razmišljanje o deci. To je takođe dovelo do, što je ključno za preokupaciju ove knjige, sve jačeg nametanja specifično zapadnjačke konceptualizacije detinjstva na svu decu, što efektivno prikriva činjenicu da je institucija detinjstva jedan društveni konstrukt (vidi Boyden u ovoj knjizi). Stoga je naš zadatak ovde da smestimo ono što je novo u kontekst onoga što je prošlo, da bismo prosudili koliko je to delotvorno za savremene koncepte detinjstva.

Kompleksnost pozadine nastajanja 'nove' paradigme čini neophodnim da prihvatimo u suštini tematski, umesto istorijskog prikaza razvoja, koji je omogućio, a povremeno predupredio, promene u razmišljanju o detinjstvu. Nema sumnje da su psihološka objašnjenja dečijeg razvoja, koja su obznanjena početkom dvadesetog veka, do nedavno preovladavala u proučavanju detinjstva. Ona su i podržavala i bila su podržana pravilima podizanja dece / vaspitanja, čime su premošćivala jaz između teorije i prakse, roditelja i deteta, učitelja i učenika, političara i narodnih masa. Stoga je prevashodno razvojna psihologija obezbedila okvir za objašnjenje dečije prirode i svakako je opravdala koncept prirodnosti samog detinjstva. Međutim, u toku ovog perioda pojavila su se drugačija mišljenja, u ideologijama populističkih pokreta i iz paradigmi

koje su se menjale u okviru društvenih nauka. Ali dugo vremena su ona bila nezapažena i nepoznata, ili su svakako bila učtkivana. Sada se postavlja pitanje u pogledu njihove istaknutosti u devedesetim godinama, kada je zaista po prvi put ponovo uspostavljena sociologija detinjstva postala nešto više od obećanja jedne mogućnosti. Da bismo otpočeli sa rasplitanjem niti ovih debata, počecemo od početka, od dominantnih eksplanativnih okvira.

Dominatna i dominirajuća objašnjenja

Ključni koncept u dominantnom okviru koji okružuje proučavanje dece i detinjstva je razvoj, i tri teme preovlađuju u vezi sa tim: 'racionalnost', 'prirodnost' i 'univerzalnost'. Ove teme su strukturisale način mišljenja koji se proteže daleko preko disciplinarnih granica psihologije, vršeći uticaj ne samo na sociološke pristupe proučavanju dece, već i na sam društveno-politički kontekst detinjstva. Koncept 'razvoja' nerazmrsvivo povezuje biološke činjenice nezrelosti, kao što je zavisnost, sa društvenim aspektima detinjstva. Kao posledica toga, univerzalnost društvenih praksi koje okružuju detinjstvo, što predstavlja središte pažnje savremenih kritika, smatrala se relativno neproblematičnom sve do kasnih sedamdesetih. Oslanjajući se na pretpostavljenu prirodnost detinjstva, zapravo je preostalo malo teorijskog prostora unutar kojeg bi se mogle ispitati alternativne mogućnosti.

Ovaj dominantan razvojni pristup detinjstvu koji je obezbedila psihologija zasniva se na ideji prirodnog razvoja (vidi Jenks, 1982). U pitanju je samoodrživ model čije se odlike mogu grubo skicirati na sledeći način: racionalnost je univerzalno obeležje odraslog doba, dok detinjstvo predstavlja period obučavanja za njegovo razvijanje. Stoga je važno proučiti detinjstvo kao predsocijalni period različitosti, kao biološki određeni stupanj na putu ka punom statusu ljudskog bića, t.j. odraslom dobu. Prirodnost dece i upravlja, i njome upravlja, njihova univerzalnost. To je u suštini evolucijski model: dete koje se razvija u odraslog čoveka predstavlja napredovanje od jednostavnosti ka kompleksnosti mišljenja, od nerazumnog do razumnog ponašanja. Kao eksplanativni okvir, on dobija svoje nadahnuće iz jednog ranijeg doba, doba buđenja naučnog interesovanja za društvo. Za vreme devetnaestog veka, zapadni teoretičari sociologije, samoizabrani predstavnici racionalnosti, u drugim kulturama su videli primitivne oblike ljudskog stanja. Smatrali su ih detinjastima u njihovoj jednostavnosti i nerazumnima u njihovim uverenjima. Povodeći se Kontovom (Comte) teorijom društvene evolucije, 'divljak' je shvaćen kao preteča civilizovanog čoveka, što se može porediti sa načinom na koji dete nagoveštava život odraslog čoveka. Na primer, Tajlor (Tylor) je tvrdio da se može primeniti 'često pravljeno poređenje divljaka sa decom podjednako prikladno na njihovo moralno kao i intelektualno stanje' (1871: 31). Bliska veza divljaka sa prirodnim svetom učinila je Rusoovo dete prirode zgodnom metaforom za društvenu evoluciju u toku devetnaestog i početkom dvadesetog veka.

Model dečijeg razvoja koji je počeo da preovladava u zapadnoj misli dovodi na sličan način u vezu biološki i društvenim razvoj: dečije aktivnosti – njihov jezik, igra i interakcije – značajni su kao simbolički pokazatelji napredovanja u razvoju. Smatra se da one kao aktivnosti nagoveštavaju buduće učestvovanje dece u svetu odraslih. Neodovoljno pažnje je posvećeno njihovom značaju u dečijem društvenom životu, ili variranju koje pokazuju u društvenom kontekstu detinjstva. Smanjivanje 'iracionalnosti' dečije igre kako sazrevaju uzima se za merilo evoluirajuće 'racionalnosti' mišljenja, prateći načine na koje 'primitivni' koncepti bivaju zamenjeni sofisticiranim idejama. Snažan i postojan uticaj ovog eksplanativnog okvira može se ilustrovati razmatranjem učinka dela Žan Pijažea (Jean Piaget) na dečiji razvoj. U tom pogledu,

značajno je to što Pijaže priznaje da ga je Levi Brilovo (Levy-Bruhl) bavljenje 'primitivnim' mišljenjem inspirisalo za razvijanje njegovih vlastitih ideja. Kao što primećuje Pol Lajt (Paul Light), upravo pristupi nalik Pijažeovom dominiraju istraživanjem spoznaje za vreme poslednjeg kvartala ovog veka, u potpunosti zasenivši 'prethodne teoretske pozicije koje su nastojale da objašnjenje kognitivnog razvoja utemelje u dečijim društvenim iskustvima' (1986:170). Po mišljenju Pijažea, dečiji razvoj ima naročitu strukturu i sastoji se od niza unapred određenih stupnjeva, koji vode do konačnog postizanja logičke kompetentnosti. To je obeležje racionalnosti odraslih. Unutar takve konceptualne sheme, deca su marginalizovana bića koja iščekuju vremenski prelazak, preko sticanja kognitivnih umeća, u društveni svet odraslih.

Jednina termina 'dete' koja se stalno pojavljuje i u naslovu i u tekstu Pijažeovih spisa osmišljena je u vezi sa dve srodne pretpostavke o prirodnosti i univerzalnosti detinjstva. Deca se ne moraju javljati: 'dete', kao telesno ispoljavanje kognitivnog razvoja od ranog detinjstva do odraslog doba može predstavljati svu decu. Kao naslednici zapadne intelektualne tradicije usredsređene na naučnu racionalnost, 'dete' je predstavljalo laboratorijski primerak za proučavanje primitivnih vidova spoznaje, i zaista, decu su dovodili u laboratorije da bi ih proučavali. Deca različitih starosnih doba, kao reprezenti predracionalnih faza, služila su za otkrivanje sekvencijalnog procesa nastajuće racionalnosti 'deteta'. Takav pristup je konzistentan sa evolucijskom perspektivom koja je svojstvena onome što Boaz (Boas, 1966) opisuje kao kulturni primitivizam devetnaestog veka.

Delo Pijažea predstavljalo je inspiraciju mnogim drugim objašnjenjima detinjstva i svakako mnogim društvenim praksama u vezi sa decom. Na primer, upravo njegov prikaz razvojnih stupnjeva u spoznaji i dalje podstiče savremena zapadna ortodoksna mišljenja o pravilima podizanja dece (vidi Urwin, 1985) i, kao što pokazuje Vokerdajnova (Walkerdine, 1984), takođe se nalazi u srži savremenih edukativnih teorija i praksi. Zaista, ta perspektiva je toliko inkorporirana u uobičajeno shvatanje dece u zapadnim društvima da je teško razmišljati van nje. Na primer, uobičajeno jadikovanje roditelja, 'to je samo faza kroz koju prolazi', snažno se oslanja na implicitni pijažeanski model dečijeg razvoja, pružajući biološko objašnjenje krize u društvenim odnosima. Oспорavanje ovog ortodoksnog mišljenja od strane savremenih pristupa detinjstvu je tim izuzetnije s obzirom na pretežnu dominantost razvojnih psiholoških modela u svakodnevnom životu.

Naučno konstruisanje 'iracionalnosti', 'prirodnosti' i 'univerzalnosti' detinjstva kroz psihološke diskurse preneto je pravo u sociološka objašnjenja detinjstva u vidu teorija socijalizacije u toku pedesetih godina. U vreme kada je pozitivizam snažno uticao na društvene nauke, pružao je 'naučno' objašnjenje procesa putem kojeg deca uče da učestvuju u društvu. U okviru strukturalno funkcionalističkih prikaza društva, 'individua' je ubačena u jedan ograničen broj društvenih uloga. Prema tome, socijalizacija je predstavljala mehanizam preko kojeg se te društvene uloge reprodukuju u uzastopnim generacijama. Ta je teorija imala za cilj da objasni načine na koje deca postepeno stiču saznanje o tim ulogama. Međutim, ona često nije uspevala u tome; to 'kako' se socijalizacija zbiva često je ignorisano ili je ulepšavano onim što Rafki (Rafky) opisuje kao 'neodređeno, donekle zbrkano ... preterano »psihologizovanje«' (1973: 44). Zaista, ima tako mnogo teorijskih pogreški u pogledu ovog pitanja o procesu: reči kao što su 'asimilacija', 'indukcija' i 'prirast' sprečavaju razmatranje određenih načina na koje deca postaju spoznajući subjekti.

Svojim promišljanjem o teoriji socijalizacije, Tonkin (Tonkin, 1982) pokazuje da tradicionalni model sadrži jednu fundamentalnu zabunu koja je odgovorna za ovakve sofizme, i zapravo je prepoznavanje toga prokrcilo put savremenim pristupima. Uvođenje psihološkog

modela direktno u sociološku teoriju istovremeno je urušilo dve definicije o tome šta konstituise subjekta; individua kao primerak vrste i osoba kao primerak društva. Kao što primećuje Tonkin, individua je središte pažnje u klasičnoj psihologiji i to je razlog što se, kako ona ironično komentariše, 'varijacije u ponašanju malog broja univerzitetskih studenata mogu smatrati primerima variranja uopšte u svetu' (1982: 245). Nasuprot tome, prevashodni fokus pažnje u okviru sociologije su društveni aspekti ličnosti*. Upravo o njima se pregovara i njima se manipuliše u društvenim odnosima; psihološki aspekti individue su suvišni u sociološkom objašnjenju. Tradicionalni funkcionalistički prikazi socijalizacije stapaju ove distinkcije i na kraju ne uspevaju da objasne proces putem kojeg 'individua postaje ličnost' (*ibid.*: 245). Dženks to formuliše ovako: 'društvena transformacija deteta u odraslog čoveka ne proizlazi direktno iz fizičkog razvoja', kao što je nužno slučaj u tradicionalnim objašnjenjima socijalizacije (1982: 12).

Implicitna binarnost psihološkog modela nekritično je preneti u klasičnu teoriju socijalizacije. U jednom takvom prikazu, deca se smatraju 'nezrelima, nerazumnima, nesposobnima, nedruštvenima (i) nekulturnima', dok su odrasli 'zreli, razumni, sposobni, društveni i autonomni' (Mackay, 1973: 289). Zapravo postoje dva primerka vrste. Socijalizacija je proces koji magično preobražava jedan u drugi, ključ koji pretvara nedruštveno dete u društvenog odraslog čoveka. Prema tome, pretpostavlja se da je dečija priroda drugačija; da bi taj model funkcionisao to stvarno mora biti slučaj. Dete je prikazano, kao laboratorijski pacov, kao da je na milosti i nemilosti spoljašnjih nadražaja: pasivno i povodljivo. Ono je izgubljeno u društvenom lavirintu, a odrasli su ti koji pokazuju put. Dete, kao i pacov, reaguje u skladu sa tim, i na kraju je nagrađeno time što postaje 'društveno', postaje odrastao čovek. S obzirom da je dete iskonstruisano kao nesposobno da započne interakciju, njegova priroda je stoga zamišljena kao fundamentalno drugačija od prirode odraslih. Elkinov (Elkin) prikaz iz šezdesetih godina pokazuje kako bi ovaj model trebalo da funkcioniše: 'Akteri socijalizovanja poučavaju, služe kao modeli, i pozivaju na učestvovanje. Svojom sposobnošću da daju nagradu i da je uskrate, oni navode na saradnju i učenje, i sprečavaju razornu devijantnost' (1960: 101). Kao i totalitarni režim upravljanja, ovaj model socijalizacije održavao je teoretsku stabilnost funkcionalističkog objašnjenja društva i svakako je doprineo opstajanju funkcionalističkog pogleda na svet. Na taj način je proizveo novi skup problema povezanih sa navodnim neuspehom socijalizacije u svakodnevnom iskustvu neke dece.

Delimičan uzrok ove neusklađenosti između teorije i prakse je taj što su perspektive za proučavanje detinjstva, izvedene iz teorije socijalizacije, bile zasnovane prevashodno na zainteresovanosti odraslih za reprodukovanje društvenog poretka. Deca nisu bila od nekog značaja osim kao pasivni predstavnici buduće generacije što je, kao što se ispostavilo, teorijski bila ogromna odgovornost. Prikazujući ukratko tradicionalne pristupe teoriji socijalizacije, Šildkraut (Shildkrout) objašnjava da:

... dečija kultura se smatra probom za odrasli život, i socijalizacija se sastoji od procesa pomoću kojih se, jednom ili drugom metodom, deca navode da se prilagode, u slučajevima 'uspešne' socijalizacije, ili postaju devijantni, u slučajevima 'neuspele socijalizacije' (1978: 109-10).

Ovo zanemarivanje procesa socijalizacije, sa stavljanjem preteranog naglaska na njen ishod, iznedrilo je čitav niz rasprava i moralne panike u vezi sa detinjstvom. One su se usredsredile na ulogu porodice i škole kao aktera socijalizovanja, dok je malo značaja pridato razmatranju učinka ili značenja tih institucija u životu dece. Kao važna obeležja u društvenoj

* U originalu *personhood*, što bi u doslovnom prevodu značilo »ličnosnost«, ili stanje »biti ličnost« (prim. prev.)

sredini odraslih, za njih se pretpostavljalo, od strane odraslih, da su presudni za razvojni napredak njihove dece. Nedovoljno pažnje je posvećeno mogućnosti protivrečnosti ili svakako konflikta u procesu socijalizacije. Vežan za implicitni psihološki model dečijeg razvoja, sociološki prikaz odrastanja je zasnovan na inherentnom individualističkom naturalizmu. Sva deca za koju je izgledalo da se spotiču u procesu socijalizacije, potencijalno su obuhvaćena novim skupom kategorija 'deteta': neuspešna u školi, devijantna i zapostavljena deca. Neuspešan pokušaj skladnog socijalizovanja u funkcionisanje društva značilo je, zapravo, neuspeh da se bude čovek.

Drugačija mišljenja: osporavanje ortodoksnih uverenja

Ustrajavanje psiholoških objašnjenja društvenosti dece je i pothranjivano i podržavano njihovom sveprisutnošću. Na gotovo jednak način kao što se kategorija 'žene' smatrala u predfeminističkoj misli 'nekom vrstom univerzalije', kategorija 'deca' je u okviru tradicionalnih objašnjenja povezivana sa onim što je Hastrap (Hastrup) zvao 'semantika biologije' (1978: 49). Biološke činjenice o životu, rođenju i ranom detinjstvu neprestano su korišćene za objašnjavanje društvenih činjenica o detinjstvu, dok nijedna kulturna komponenta nije dovoljno uzeta u obzir. No postepeni porast svesti da se značenja koja se pripisuju kategoriji 'dete' i 'detinjstvo' mogu razlikovati u vremenu i prostoru počelo je da destabilizuje tradicionalne modele dečijeg razvoja i socijalizacije. Kako primećuje Denzidžer (Danziger, 1970), tradicionalni model socijalizacije koji je razvijen na zapadu sadržavao je implicitnu kulturnu pristrasnost, što ga je činilo slabo upotrebljivim u komparativne svrhe. Nasuprot tome, nastupajuća paradigma polazi od pretpostavke da se dete socijalizuje tako što pripada 'određenoj kulturi na određenom stupnju njene istorije' (Danziger, 1970: 18).

Nema sumnje da je razvoj interpretativnih perspektiva u društvenim naukama, naročito simboličkog interakcionizma i socijalne fenomenologije, pružio podsticaj novim pravcima u proučavanju detinjstva. Naročito je podsticano interesovanje za decu kao društvene aktere i detinjstvo kao određenu vrstu društvene stvarnosti. Na primer, preokupiranost društvenim aktivnostima u svakodnevnom životu – interesovanje koje je postalo središnje u interakcionističkoj sociologiji – dopuštalo je mogućnost preispitivanja onoga što je pre toga smatrano neproblematičnim. U okviru interpretativne tradicije, aspekti svakodnevnog života koji su uzimani zdravo za gotovo ispitivani su 'stavljanjem van zgrade'. Namera je da se učine kulturno neobičnim procesom iscrpnog i kritičkog promišljanja, čime bi se uveli u sferu sociološke analize. Jedna druga i krucijalna perspektiva je da društvena stvarnost nije fiksirana, konstantna ili jedinstvena. Zapravo, društveni život se shvata kao da se neprestano stvara aktivnostima društvenih aktera. On je postignuće ljudskih bića i ostvaruje se na osnovu uverenja, perspektiva i tipizacija koje prouzrokuju smisleno i intencionalno delovanje. Objašnjenje društvenog života zahteva razumevanje njegovog značenja za učesnike u kontekstu njegovog specifičnog događanja. Ova dva obeležja interpretativne sociologije sjedinjena su da bi se stvorilo naročito interesovanje za perspektive grupa sa niskim statusom u društvenim organizacijama i okruženjima. Jedna od tih grupa sa niskim statusom su, naravno, deca.

Dakle, pedesetih i šezdesetih godina XX veka, interpretativne sociologije bile su moćan izvor kritikovanja tada dominantne paradigme strukturalnog funkcionalizma, iz kojih su potekla shvatanja dečije socijalizacije. Ta opšta kritika preokrenula je strukturalno – funkcionalistički odnos između strukture i delanja, dok su interpretativisti naglasili ulogu kreativne individualne aktivnosti u konstituisanju ljudskog društva. Napad na prevladavajuće zamisli socijalizacije bio

je sastavni deo toga, što je možda rezimirano u Vrongovoj (Wrong, 1961) nezaboravnoj optužbi da je Parsons (Parsons) zastupao 'preterano socijalizovano shvatanje čoveka'. Dati su obrisi fenomenološke (Rafky, 1973) i interakcionističke (MacKay, 1973) alternative, koje su pridale deci aktivniju ulogu. Odatle do sugerisanja da je sam koncept detinjstva unutar teorije socijalizacije pogrešan bio je mali korak. Mekež je ovo stanovište izložio ukratko:

Ako su obe tvrdnje tačne, da su deca kompetentni tumači društvenog sveta i da poseduju zasebnu(e) kulturu(e), onda proučavanje interakcije odrasli-deca (nekada socijalizacija) postaje proučavanje kulturne asimilacije, ili, što je teoretski važnije, proučavanje smislene društvene interakcije (1973: 31).

Drugi i noviji podsticaj novim pravcima koji su preduzeti u proučavanju detinjstva potiče od strukturalizma u mnogim njegovim vidovima, i od naviranja interesovanja za semiologiju. Sledeći urušavanje tradicionalnih modela socijalizacije i kritike dečijeg razvoja, što su do tog vremena bili glavni putevi kojih se držalo proučavanje detinjstva, ove intelektualne tendencije usredsredile su pomniju pažnju na načine na koje procesi društvenog klasifikovanja strukturisu ne samo institucionalna uređenja društvenog života već sam naš način njihovog razumevanja. Mogućnosti alternativnih pogleda na svet, razilaženja u mišljenju, i osporavanja hegemonije koje su ove intelektualne rasprave razotkrile, utrla je put nagoveštaju da neke društvene grupe mogu imati drugačije shvatanje društvenog sveta od većine. Semiologija je počela da se smatra sve važnijom za razumevanje ekspresivnih značenja u svakodnevnom životu, i proizvela je plodan stil simboličkih analiza. Mnoge od njih bile su usredsređene na upotrebu neverbalnih vidova simboličkog izražavanja od strane grupa sa niskim statusom (vidi Hebdige, 1979), kao i na moć jezika u oblikovanju društvene stvarnosti (vidi Ricoeur, 1978).

Promene u opštoj intelektualnoj klimi tokom sedamdesetih godina pokrenule su nove pravce u proučavanju detinjstva unutar mnogih disciplina, ali su početni koraci možda preduzeti baš u istoriji. Delo francuskog istoričara Filipa Arijesa (Phillip Ariès) izvršilo je veliki uticaj na društvene nauke, mada on nipošto nije bio prvi istoričar koji je predložio radikalnu kritiku koncepta detinjstva. Sociolozi su se nestpljivo pozabavili njegovom dramatičnom i smelo izloženom tvrdnjom da 'u srednjevekovnom društvu nije postojala ideja o detinjstvu' (1962: 125). Ona je vrlo brzo bila prihvaćena kao primer promenljivosti ljudskog društva, tim korisnija jer se nije odnosila na 'egzotično' ili 'primitivno', već na prošlost zapadne Evrope koju dobro poznajemo.

Arijesovo osporavanje ortodoksnog uverenja počivalo je u njegovoj sugestiji da se koncept detinjstva pojavio u Evropi između petnaestog i osamnaestog veka, otvorivši time ogromnu rupu u tradicionalnim pretpostavkama o univerzalnosti detinjstva. Služeći se u velikoj meri srednjevekovnim ikonama, on je tvrdio da deca nisu na njima prikazana, osim u zavisnoj fazi ranog detinjstva. Ona su tu samo kao minijaturni odrasli. Međutim, od petnaestog veka naovamo, deca počinju da se pojavljuju kao deca, što odražava njihovo postepeno sklanjanje iz svakodnevnog života društva odraslih. Prema Arijesu, to je prvo podsticano razvojem novih stavova 'tetošenja' prema deci, čime je naglašena njihova posebna priroda i potrebe. Drugo je pojava formalnog obrazovanja i dug period školovanja, što je za decu predstavljao preduslov preuzimanja odgovornosti odraslih. Prvobitno izvodljivo ekonomski i praktično samo za više klase, koje su jedine imale vremena i novca za 'detinjstvo', ove tendencije su se širile prema dole kroz društvo. Detinjstvo je za sve postalo institucionalizovano.

Arijesovo delo izazvalo je nalet istorijskih proučavanja u vezi sa decom i porodicom. Neka od njih pružala su potkrepu Arijesovoj ideji 'otkrića detinjstva', dok drugi radovi nisu priznavali to osporavanje. Na primer, Lojd de Moz (Lloyd de Mause, 1976) se čvrsto držao zamisli o detinjstvu kao ljudskoj univerzaliji, radije karakterišući davnašnje običaje podizanja dece kao tako brutalne i izrabljivačke da malo nalikuju na one u savremenim zapadnim društvima. Detinjstvo, tvrdi on, je isto; roditelji su ti koji su se promenili. Arijesova teza je takođe bila predmet pomnog kritičkog ispitivanja od strane drugih istoričara u pogledu njegove istorijske metode, dokaznog svedočanstva, i interpretacije. Rasprava traje i dalje, ali se jedna od interesantnijih kritika može naći kod Polokove (Pollock, 1983). Koristeći 415 primarnih izvora između 1500 i 1900, ona komentariše:

Mnogi istoričari su se saglasili sa pogrešnim uverenjem da, ako neko društvo u prošlosti nije imalo savremeni zapadnjački koncept detinjstva, onda to društvo nije ni imalo taj koncept. Takvo stanovište je potpuno neodbranljivo – zašto bi nekadašnja društva posmatrala decu na isti način kao današnje zapadno društvo? Povrh toga, čak iako se na decu gledalo drugačije u prošlosti, to ne znači da nisu smatrana decom (1983: 263).

Ovo nije nipošto senzacionalno kao Arijesovo originalno delo, i završava se umerenijom tvrdnjom da, iako i nekadašnja i današnja zapadna društva prave razliku između dece i odraslih, te pripisuju deci karakteristike i tretman drugačije nego kod odraslih, osobeni oblik savremenog detinjstva je ipak istorijski specifičan.

Mada ta spona nije potvrđena, ova manje grandiozna formulacija tvrdnje da je detinjstvo društveno konstruisano potkrepljena je prethodnim proučavanjima društvenih antropologa koja su se ticala kulture i ličnosti. Ta proučavanja, namenjena ilustrivanju neizmerne plastičnosti kulture i kulturne relativnosti, usredsredila su se na običaje podizanja dece kao lokusa različitosti. Benediktova (Benedict, 1935) je pružila opšte poznat primer. Upoređujući detinjstvo kod Zunija (Zuni), Dobu (Dobu) i Kvakijutla (Kwakiutl), ona je otkrila izrazite razlike u pogledu preuzimanja odgovornosti koje je bilo dopušteno deci, njihovog stepena podređenosti odraslima, i načina na koji su raspodeljene karakteristike roda. Još pre toga, Margaret Mid (Margaret Mead, 1928) kao glavna predstavnica škole 'kultura-ličnost', nastojala je da se svojim istraživanjem ostrvlja Samoa (Samoa) suprotstavi sugestiji Stenlija Hola (Stanley Hall) da je adolescencija period prirodnog buntovništva, pokazujući da na Samoi to ne postoji. Međutim, uprkos tom naglašavanju varijabilnosti detinjstva, ovi pisci su zadržali konvencionalno shvatanje socijalizacije kao procesa oblikovanja koji obavljaju odrasli. Oni koji su istraživali unutar okvira kultura-ličnost, obraćali su naročitu pažnju na običaje podizanja dece, jer su ovi, po njihovom tvrđenju, glavni načini putem kojih se prenose kulturna obeležja. Nedovoljno pažnje je posvećeno detinjstvu kao fenomenu za sebe, ili deci kao aktivnim učesnicima u procesu svog vlastitog podizanja.

Antropološko zanimanje za starosno doba kao princip društvenog diferenciranja i stratifikacije je manje poznato. No moglo bi se pokazati da je mnoštvo teorija i etnografskog materijala koje je prikupljeno pod ovom rubrikom (o čemu se raspravlja u ovoj knjizi u James & Prout) imalo postojaniji učinak na novo aktuelno promišljanje o detinjstvu, nego očiglednije relevantno proučavanje pisaca u okvirima kultura-ličnost. Danas klasično delo Ajzenštada (Eisenstadt, 1956) o generacijskoj tranziciji u savremenim društvima, podseća na potencijal koji to poseduje. Pišući iz perspektive parsonijanskog strukturalnog funkcionalizma, no uz bogato pozajmljivanje iz antropologije, Ajzenštad ukazuje da je izraženo odeljivanje po starosti funkcionalno za društvenu stabilnost savremenih društava. On posebno identifikuje potkulture mladih kao način na koji se buduće porodične i profesionalne uloge mogu u 'držati po strani' i

vežbati na sigurnom. Ta zamisao da snažno udruživanje starosnih grupa među mladima čini prelaznu fazu u kojoj su delimično odvojeni od društva odraslih, odražava antropološko bavljenje starosnim sistemima u različitim kulturama.

Od tih početaka, proizašlo je mnoštvo proučavanja potkulture. Teoretičari funkcionalizma, kao što je Mazgrouv (Musgrove, 1964), dalje su razvili Ajzenštadovu sugestiju, obrazlažući da su mladi potrošački određena klasa izvan strukturisanih diferencijacija kapitalističkog društva. Ovo gledište je kasnije odbačeno u analizama koje su potekle iz Centra za savremene studije kulture (*Centre for Contemporary Cultural Studies*, vidi Hall & Jefferson, 1976). Kombinujući marksizam i semiologiju, pisci u okviru ove tradicije su, naprotiv, smatrali da potkulture mladih izražavaju protivrečnosti i konflikte klasne strukture. Najslavniji primer je Koenova (Cohen, 1972) analiza skinheda. Koen opisuje kako skinhedsi pokušavaju, svojim čizmama, pojasevima, majicama bez okovratnika i kratko podšišanom kosom, da na magičan način obnove tradicionalni život zajednice engleske radničke klase koji je počeo naglo da iščezava sa urbanim rekonstruisanjem u šezdesetim godinama.

Pojavljivanje i kasnije analiziranje potkultura mladih iz radničke klase kao društvenih grupa sa specifičnim ideologijama, podstaklo je sociološko zanimanje za 'starosno doba' kao princip društvenog klasifikovanja u *zapadnim* društvima. Neke druge 'starosne' kategorije kao što su 'deca' i 'stariji' poprimile su novi status kao 'društveni problemi' u društveno-političkom kontekstu stanovništva koje 'stari' i društava sve više 'usredsređenih na decu'. Prema tome, paralelno sa proučavanjem pogleda na svet potkultura nagovešteno je da bi i mlađa deca mogla takođe nastanjivati poluautonomne društvene svetove sa čijim značenjima svet odraslih tek treba da se sporazume. Na primer, Hardmen je 1973 opisala svoje istraživanje u smislu pokušaja 'otkrivanja da li u detinjstvu postoji jedan samoupravljajući, autonomni svet koji ne odražava nužno prvobitni razvoj kulture odraslih' (1973: 87). Semiološki pristupi napipali su dragocenu žicu u jeziku i pojmovima koje upotrebljavaju deca: kada više nije bilo neophodno da se ponašanje ili jezik dece opisuju kao pred-društveni i pred-racionalni, postalo je moguće staviti ih u kontekst kao izražavanje njihovog društvenog sveta (vidi James, 1979a; 1979b).

Iako je neposredan učinak ovih novih teorijskih perspektiva na empirijsko proučavanje bio uglavnom razočaravajući, jedna oblast, sociologija školovanja, odskače od tog generalnog pravila. Na primer, pionirsko proučavanje Hargriva (Hargreaves, 1967) i Lejsija (Lacey, 1970) o značenju i procesu društvenog diferenciranja u potkulturama učenika srednje škole, dalo je snažan podsticaj interesovanju za dečija mišljenja o njihovom svakodnevnom životu. Takvo proučavanje je izraženo teorijski u (tada) 'novim perspektivama' u sociologiji obrazovanja (Young, 1971). Jang se u suštini zalagao za korišćenje interpretativnih perspektiva radi pomeranja sociologije obrazovanja od njenih tradicionalnih preokupacija strukturalnim svojstvima obrazovnih sistema, ka preispitivanju samog procesa školovanja. To je podrazumevalo kritičko ispitivanje pojmova kao što su 'postignuće', 'sposobnost' i 'znanje', s obzirom na njihovo značenje za one koji su uključeni u proces školovanja. Središte proučavanja postale su interakcije između aktera (uglavnom nastavnika i učenika) u konkretnom obrazovnom okruženju, što su u početku bile učionice, ali se to uskoro proširilo na druge kontekste u životu učenika. U tom okviru, deca kao školski učenici transformisani su od predmeta obrazovnih sistema do aktivnih učesnika, paralelno sa transformacijama dečije subjektivnosti u preoblikovanim perspektivama na socijalizaciju. Iako ova perspektiva nije nipošto bila nesporna, jedan pozitivan ishod bilo je stvaranje potpuno novog žanra empirijskog proučavanja kojim su opisivane i analizirane kulture i doživljaji učenika (vidi na primer Woods, 1980).

U okviru psihologije, koja je, kao što smo već pokazali, oduvek bilo glavno područje istraživanja o detinjstvu u društvenim naukama, tokom kasnih šezdesetih počele su takođe da se izražavaju sumnje. Ovde su se interpretativne perspektive ponovo udružile sa svešću o kulturnom i istorijskom relativizmu da bi prouzrokovale radikalnu kritiku. U Britaniji se izdavanje zbornika u 1974 koji je priredio Martin Ričards (Martin Richards), i jednog sličnog severnoameričkog koji su priredili Kesel i Zigel (Kessell & Siegel, 1984), uglavnom smatraju znamenjima novog pristupa. Ričard je kasnije opisao njegovo uporište kao:

... kritikovanje psihologije koja se zasniva na univerzalnim zakonima koji bi trebalo da važe u svim društvima i svim istorijskim vremenima. Tvrdi se da termini kao što su 'majka' i 'dete' ne samo što izražavaju opštost bez značenja, već takođe pogrešno predstavljaju odnos između pojedinca i društvenih svetova, i prikazuju društvena uređenja kao da su utvrđena zakonima prirode (1986:3).

Iako je individua ostala u središtu pažnje, prepoznavanje da je detinjstvo društveno iskontruaisano dovelo je do pojačane svesti o društvenom kontekstu unutar kojeg se odvijaju psihološki procesi.

Istraživački program koji su proizvele ove nove perspektive bio je izvanredno plodan. Dva pravca ispitivanja, koja su oba bila podstaknuta, i sačinjavala su, nove perspektive, ilustruju učinak interpretativne metodologije. Prvi je usredsređen na eksperimentalnu srž klasičnog pijazenizma. 'Objektivnost' 'eksperimenta' dovedena je u sumnju istraživanjem Mekgerigla i Donaldsona (McGarrigle & Donaldson, opisano u Donaldson, 1978), koje je, zamenjivanjem odraslog eksperimentatora 'nevaljalim medom', pokazalo da deca ostvaruju naizgled 'prerano zrele' rezultate na testu. Sugerise se da se takvi rezultati mogu obrazložiti činjenicom da je ekperiment postao, putem aktivnosti nevaljalog plišanog mede, daleko 'smisleniji' za decu. Preispitivanje Pijažea, do čega je dovelo ovakvo istraživanje, još nije dovršeno a ni razrešeno, ali Lajt (1986) je nedavno sugerisao da i društveni kontekst odnosa odrasli-deca, i simbolička značenja koja deca unose u ekperiment, s obzirom na društvena pravila i predmete koji se upotrebljavaju, mogu uticati na 'rezultate'.

Razjašnjenje pravila i značenja u svakodnevnom životu bio je glavni cilj drugog udara interpretativizma u psihologiji. Herova (Harre, 1979) zamisao 'etogenske metode' može se shvatiti kao davanje primera svojih glavnih načela: fokusiranje na sistem značenja unutar kojeg se odigrava društveno delovanje; bavljenje načinom na koji se subjektivnost i intersubjektivnost konstituišu unutar jezika; i svrha korišćenja zdravorazumskih shvatanja u okviru istraživačkih procesa. Ovaj metod u principu nije ograničen starosnim dobom društvenih aktera koji se proučavaju, ali se u praksi veći deo istraživanja koja se sprovode u okviru ove perspektive bavi decom i mladima. Ona su dovela do proučavanja koja imaju puno toga zajedničkog sa obrazovnim i potkulturnim istraživanjima koja smo razmatrali ranije (vidi Marsh, *et al.*, 1978).

Dakle, ovo su neke od intelektualnih tendencija koje su stvorile teorijski uverljiv prostor pod imenom 'društveno konstruisanje detinjstva'. Bilo bi, međutim, naivno podrazumevati da je uspostavljanje takvog prostora omogućilo samo zajedništvo teoretičara društvenih nauka. Na primer, nema sumnje da je uticaj interpretativne filozofije unutar društvenih nauka potpomognut političkim mogućnostima koje je izgledalo da pruža. Ako su društvene (i psihološke) stvarnosti konstrukti ljudskog razuma i intencionalne aktivnosti, onda one mogu biti poništene kao što su i stvorene. Optimističnije verzije ovog volontarizma preplavile su radikalne političke pokrete šezdesetih i sedamdesetih godina, i podržale veliki deo njihovog 'protiv-kulturnog' mišljenja.

Pokreti antikolonijalizma, za građanska prava, antipsihijatrijski i ženski pokreti, svi su ukazivali da društveni odnosi nisu utvrđeni društvenim i psihološkim zakonima, već da se mogu iznova uspostaviti (putem raznih oblika društvene i političke borbe) na drugačijoj osnovi. Iako je optimizam u pogledu društvenih promena možda oslabio u toku protekle decenije, kada je bio najsnažniji počelo je preispitivanje čak i društvenih odnosa koji su najviše uzimani zdravo za gotovo. Deca i detinjstvo, mada nemaju središnje mesto u ovom preispitivanju, igrali su sporednu ulogu u, na primer, naviranju interesovanja za dečija prava (nedavno pretresano u Franklin, 1986).

Razmatrajući pitanje odnosa između društvenih nauka i društva, već smo pokazali način na koji je pijažanska razvojna psihologija oblikovala prakse poučavanja u osnovnoj školi. Opšte uzev, dok sociologija i psihologija mogu pokušavati samo da razumeju svet kakav jeste, njihovi proizvodi, otkrića, terminologija i načini objašnjavanja sveta se ipak apsorbuju natrag u njih, i postaju sastavni deo društva koje se istražuje. U tom smislu, ne mogu postojati koncepti detinjstva koji su društveno i politički bezazleni. Dok je radikalizam iz šezdesetih godina smatrao da oslobađa decu od ugnjetavanja, danas uočavamo kako praktičari društvenih nauka opreznije priznaju ulogu njihovih disciplina u proizvođenju detinjstva u svom današnjem obliku.

Prepreke i izgledi za konstruisanje nove paradigme

Poreklo pojavljivanja nove paradigme za proučavanje detinjstva praćeno je duž staze donekle vijugave; za sada je paradigma još uvek prilično fluidna i neobličena, i ima još mnogo prepreka koje treba savladati pre no što bi se moglo reći da sociologija detinjstva ima čvrsto teoretsko uporište. U ovom poslednjem odeljku ukazaćemo na neke od njih.

Pre svega, treba primiti k znanju da su još uvek dominantni koncepti 'razvoja' i 'socijalizacije' izuzetno otporni na kritikovanje. Oni opstaju uprkos svemu što je navedeno protiv njih. Na primer, Ričards (1986: 3) žali što uprkos široko rasprostranjenom raspravljanju o neophodnosti da se kognitivna i razvojna psihologija lociraju u okviru društvenog i kulturnog konteksta, samo manji deo empirijskih istraživanja obavljenih u poslednje vreme razmatra tu mogućnost makar neznatno. Slično tome, u sociologiji koncept socijalizacije i dalje dominira teorijom i istraživanjima o deci. Nedostatak promena ovde je istaknut naročito upadljivo u, na primer, sociologiji porodice. Iako je feministička kritika radikalno izmenila promišljanje o ženama i porodici, razmišljanje o deci ostalo je prilično statično, kao nepokretna tačka u središtu oluje. Na primer, postoje ogromne razlike u obrađivanju većine tema između Morganove izvanredne knjige *Društvena teorija i porodica (Social Theory and the Family, 1975)* i njegovog objavljivanja (podjednako izvanredne) knjige *Porodica, politika i društvena teorija (Family, Politics and Social Theory, 1985)*, deceniju nakon toga. Međutim, detinjstvo ostaje manje više nepromenjeno i, ako ništa drugo, još je marginalnije u drugom nego u prvom radu.

Treba što pre priznati da ovakvo stanje stvari proizlazi delom iz produktivnosti dominantne pozicije. Ona je bila, uprkos svom kritikovanju koje smo naveli ranije, izuzetno plodna u stvaranju saznanja o detinjstvu i svaki novi razvoj oslanjaće se na taj temelj. Zaista, utoliko što se nastupajuća paradigma razvija u odnosu na stare ideje, one se mogu smatrati delom njenog izvora. Ipak, danas je očigledno da te ideje više nisu odgovarajuće. Njihova kontinuirana prevlast je delimično odgovornost onih koji su (kao i mi) mnogo pričali o sociologiji detinjstva a malo toga objavili. Ova knjiga je delimično ispravljanje te greške, ali treba takođe priznati da postoje neki duboko ukorenjeni izvori opiranja ponovnom konceptualizovanju detinjstva unutar sociologije. Ambertova (Ambert, 1986) razotkriva neke od njih u svom razmatranju detinjstva u

severnoameričkoj sociologiji. Ona ukazuje da je relativno odsustvo dece ukorenjeno u istim činiocima koji su sprečili posvećivanje pažnje ženama (i rodu): odnosno, sociologiji kojom dominiraju muškarci, koja ne pridaje važnost staranju o deci a još manje aktivnostima same dece. Udruženo sa konzervativizmom i strukturom karijere orijentisane na muškarce, to znači da: '... čuvari discipline... i dalje pripisuju visoku vrednost određenim tipovima znanja, podataka i istraživačkih metoda Ne postaje se poznato ime u sociologiji proučavanjem dece. (Ambert, 1986: 16).

Opiranje novim načinima razmišljanja o detinjstvu proteže se izvan granica sociologije. Postoji podudaranje između koncepta društvenih nauka i načina na koje se detinjstvo društveno konstruiše. Na primer, pojmovi kao što je socijalizacija su urezani u način postupanja prosvetnih i socijalnih radnika, i to osigurava da se njihovo kritikovanje proteže na, i suočava sa, opštim opiranjem. To nije naprosto stvar navike, udobnosti, lažne svesti ili uloženi interesa, već onoga na šta Fuko upućuje kao na 'režime istine' (Foucault, 1977). On ukazuje da oni funkcionišu kao samoispunjavajuća proročanstva: načini razmišljanja o detinjstvu stapaju se sa institucionalizovanim praksama da bi proizveli samosvesne subjekte (nastavnici, roditelji i deca) koji razmišljaju (i osećaju) o sebi pomoću tih načina razmišljanja. 'Istina' o njima i njihovoj situaciji se stoga samopotvrđuje. Stoga se može pokazati teškim prodiranje u to nekom drugom 'istinom' (proizvedenom drugačijim načinom razmišljanja o detinjstvu). Na primer, otpornost socijalizacije kao dominantnog koncepta počiva delom u načinu na koji su zamisli o detinjstvu usađene unutar čvrsto strukturisane matrice značenja koja povezuje detinjstvo sa, i situira ga u odnosu na, porodicu. Kao što primećuje Lena Alanen (Leena Alanen),

Pokazuje se da je trougao detinjstva, porodice i socijalizacije uobličen iz jednog komada koji se ne može rastaviti na sastavne delove da bi se oni zasebno razmotrili... čime se sprečava mogućnost da se makar zamisle drugačiji odnosi između tih komponenti (1988: 54).

Razotkrivanje tih odnosa je jedan od osnovnih teoretskih zadataka u razvoju alternativnog okvira.

Kako se tome može najbolje pristupiti? U jednom smislu, nastupajuća paradigma koja je ovde skicirana predstavlja početak tog procesa. Kritika prethodnih hegemonijskih konceptata olabavila je neke veze i omogućila nešto 'kreativnog zamišljanja' o kome govori Alanenova. Već je izvesno vreme moguće razmišljati o teorijskom prostoru u kome se, na primer, deca mogu posmatrati kao aktivna društvena bića koja konstruišu i stvaraju društvene odnose, a ne kao 'kulturni tupani' teorije socijalizacije. Slično tome, moguće je postaviti odnose između starosnih doba kao ozbiljnu dimenziju za analiziranje, pored dimenzija klase, roda i etniciteta, i rad na tome je već započet.

Ipak, verujemo da bi bilo pogrešno misliti da teoretisanje o detinjstvu treba, ili da se može odvijati van teorijskih rasprava mejnstrim sociologije. Naprotiv, ono bi trebalo da se nadovezuje na rasprave u društvenim naukama uopšte – i da im doprinese – da ne bi postalo odvojena i ezoterična specijalizacija. Takav ishod bi bio skoro isto tako štetan kao da uopšte nema sociologije detinjstva, pošto bi razrešio druge grane sociologije neophodnosti promišljanja implikacija po njihovo vlastito razmatranje detinjstva. Cilj, zapravo, mora biti sociologija detinjstva koja je dovoljno koherentna i da bude nezavisna ali i da istovremeno vrši ozbiljan uticaj na druge grane discipline. Da bi se to postiglo, njene preokupacije moraju biti saglasne i povezane sa širim sociološkim raspravama.

Paradoksalno je to što je jedna od najznačajnijih niti teorijskog mišljenja koju treba uzeti u obzir imala najveći uticaj među psiholozima zainteresovanima za detinjstvo. To se odnosi na pokušaj smeštanja dečijeg razvoja u društveni kontekst, što je dovelo do onoga što je Her (1986) nazvao 'korak ka socijalnom konstrukcionizmu'. Ispostavilo se da je projekat integrisanja društvenih i psiholoških perspektiva kompleksan zadatak. Uviđa se da otvoreni pokušaji pridavanja većeg značaja 'društvenom kontekstu' ponavljaju fundamentalnu binarnost pojedinac – društvo koju smo već kritikovali. Kao što je Indžilbi (Ingelby, 1986) uverljivo obrazlagao, 'razvoj-u-društvenom-kontekstu' samo združuje psihološke procese i društveni kontekst, a ne specifikuje njihove veze. Odnosno, teorije o razvoju-u-društvenom-kontekstu pretpostavljaju individualnog subjekta koji postoji zasebno od društva i koji unapred sebi predočava društvo. Ova Indžilbijeva glavna misao pozajmljena je iz poststrukturalističke perspektive Henrika *et al.* (Henriques *et al.*, 1984), koji i sami duguju zahvalnost idejama Fukoa. Ovde se sugerise da je zamisao o subjektu koji postoji izvan društvenih odnosa nasleđe kartezijanskog dualizma koji tek treba prevazići u društvenim naukama. Dok je strukturalizam razrešio taj dualizam (ili binarizam, kako mi to zovemo) 'ukidanjem' subjekta, smatrajući individue pukim nosiocima društvenih odnosa, post-strukturalistička misao zadržava subjekte smatrajući ih efektima 'diskursa'. Taj koncept diskursa premašuje DeSosiropu (De Saussure, 1983) distinkciju parole/langue time što postavlja 'diskurs' kao skupove pojmova i jezik pomoću kojeg se pomišljaju kao neodvojive od, i stopljene sa, društvenim praksama i institucijama. Ideje, pojmovi, znanje, načini govora, itd. kodifikuju društvene prakse i redom ih konstituišu.

U okviru tih diskursa, stvaraju se pozicije subjekta (kao što je 'dete'). Dakle, kada se posmatra sa te tačke gledišta, različiti diskursi o detinjstvu konstituišu detinjstvo (i decu) na različite načine – ne samo kao skupove akademskog znanja već isto tako i u društvenim praksama i institucijama. Indžilbi ilustruje obećanje teorije diskursa u razumevanju detinjstva kao društvenog konstrukta pozivanjem na bavljenje Vokerdajnovе dečijim vrtićima. Ona pokazuje kako aktivnosti u učionici kao što je 'imitiranje bolnice', ubacuju decu u diskurzivno konstituisane pozicije subjekta ('doktor', 'bolničarka', 'pacijent'), koje su već prožete odnosima moći i roda. Uprkos tome, deca su sposobna da se prebacuju iz jednog u drugi diskurs, i upadljivom ilustracijom Vokerdajn prikazuje kako jedna devojčica pretvara 'Vendinu kuću' od bolnice u porodicu, preobražavajući pozicije subjekta tako da ona kao 'majka' može da naredi doktoru da 'pojede svoj ručak'.

Mada ne u mejnstrimu discipline kojom se bave, neki psiholozi su dalje nastavili Fukoovo delo kao način prevladavanja binarnosti pojedinac-društvo, razumevanjem kako se subjekti stvaraju unutar i putem diskurzivnih praksi. Nema sumnje da je zanimanje za *individualnu* svest ostala važna preokupacija psihologije čak i u ovom radikalno transformisanom stanju, i bavljenje psihologa kao što je Urvin (Urwin, 1985) konstruisanjem moći i želje u detinjem psihičkom razvoju pokazuje koliko to može biti plodno. No pitanja koja su uključena u raspravljanje o subjektivnosti i društvenim odnosima su isto tako od značaja za sociologe, a da je to tako ilustruje mera u kojoj se postojeće akademske distinkcije (kao što je ona između sociologije i psihologije) poništavaju socijalnim konstrukcionizmom. Zaista, zbog toga što se diskurs konceptualizuje tako da prolazi kroz društvene institucije, prakse, svakodnevni život i subjektivnost, on deluje tako što čini neodrživim mnoge tradicionalne sociološke distinkcije – na primer, one između 'makro' i 'mikro' sociologije (Silverman, 1985). Uprkos tome, sociolozi i socijalni antropolozi mogu zadržati svoje osobene preokupacije naglašavanjem dejstva diskursa u konstituisanju praksi i institucija, umesto subjektivnosti i psihičkih procesa. Na primer, Armstrong (Armstrong, 1983) pokazuje kako u okviru pedijatrijske

medicine promene u diskursu od patologije do nadgledanja normalnog razvoja rekonstituišu telo deteta u medicinskoj praksi. Na taj način on prikazuje kako je jedna izrazito važna verzija detinjstva u dvadesetom veku iskonstruisana. Nekoliko autora u ovoj knjizi se implicitno poziva, u jednom delu svoje analize, na pojam detinjstva kao diksurzivnog uobličjenja (ili uobličjenâ) u okviru kojeg se konstituišu različiti tipovi dece i detinjstva: u Hendrikovom (Hendrick) osvrtu na istorijski pregled konstruisanja i rekonstruisanja detinjstva; Gloserovom (Glaser) dekonstruisanju koncepta 'deteta sa ulice' u kontekstu Paragvaja; i Kvortrupovoj (Qvortrup) analizi konstituisanja detinjstva u društvenoj statistici.

Međutim, primena teorije diskursa na detinjstvo nije pošteđena problema. Pre svega, postoji pitanje bioloških i socijalnih činioca u konstruisanju detinjstva; mera u kojoj se može razumeti detinjstvo kao tekst, nezavisno od detinjstva kao jednog stupnja biološkog razvoja i sazrevanja. Ako je, kao što nagoveštava Armstrong, telo deteta rekonstituisano menjanjem diskurzivnih praksi medicine, da li onda treba da shvatimo telo *samo* kao društveni konstrukt (Bury, 1986)? Ako je tako, onda uzimanje u obzir, na primer, drugačije fizičke veličine dece i njihove relativne mišićne slabašnosti u poređenju sa odraslima (oba pola), nije relevantno za sociološka objašnjenja, na primer, nejednakosti u moći između dece i odraslih. Ovo, međutim, izgleda kao apsurdni primer onoga što Timparano (Timparano, 1975) zove 'kulturnim determinizmom', odnosno, izuzimanje ljudskih bića od ostatka životinjskog sveta, time što se poriču *ma kakve* posledice našeg biološkog i fizičkog postojanja (vidi Woodhead u ovoj knjizi). No da bi smo shvatili detinjstvo kao *ujedno* biološko i društveno, kao što smo uveravali na početku ovog poglavlja, kakav značaj treba pridati svakom činiocu? U nekim društvima, na primer, od dece se očekuje da obavljaju mnogo zahtevniji fizički rad nego što je slučaj u Evropi i Severnoj Americi. Da li da to obrazložimo kao deo kulturne varijabilnosti detinjstva, ili da prihvatimo da biološke činjenice u nekom trenutku sprečavaju argumentisanje i primoravaju nas da se pozovemo na etičke i političke kategorije kao što su zloupotreba i eksploatacija?

Drugo pitanje potiče se od primene striktno logike na zamisao da je detinjstvo društveno iskonstruisano, i da se konstituiše u diskursu. Ako je to tako, onda ne može postojati neki predmet kao što je 'pravo dete' (ili ma koja varijanta na tu temu kao što je 'autentični doživljaj detinjstva'). Umesto toga, moramo se zadovoljiti analiziranjem toga kako različite diskurzivne prakse proizvode različita detinjstva, od kojih je svako 'pravo' u okviru svog vlastitog režima istine. Mnogima koji su aktivni u sociologiji detinjstva ovo je teško za prihvatanje. Postoji snažna sklonost da se zadatak sociologije shvati kao raskrinkavanje, demistifikovanje i oslobađanje detinjstva od ideološkog izopačenja dominantnim društvenim teorijama i praksama. Naročito se preporučuju etnografske metode kao sredstvo približavanja 'istini' o tome kakvo je detinjstvo (vidi Gubrium & Silverman, 1989). Međutim, savremena etnografska metodologija slaže se sa teorijom diskursa, makar u tome što odbacuje naturalističko shvatanje etnografskih podataka. Sav etnografski materijal treba razumeti refleksivno, odnosno kao proizvod istraživačkog procesa u kome posmatrač daje određeno tumačenje s obzirom na okruženja u kome su obavljena posmatranja. Ali nije li moguće da etnografija polaže pravo na slabije značenje verodostojnosti, čime su prethodno neistraženi ili neprikazani aspekti detinjstva stavljeni na raspolaganje, i deci koja su pre toga bila bez glasa dato pravo da govore? Na primer, veći deo proučavanja dečijih iskustva školovanja izgleda da spada u tu kategoriju. Iako (obično) ne tvrde da pružaju privilegovane prikaze života školske dece, ta proučavanja su, u okviru granica ma kog situiranog tumačenja, dala pravo glasa onima koji ga prethodno nisu imali.

Ova pitanja društvenog konstruisanja, subjektivnosti i verodostojnosti su tesno povezana u glavnoj teorijskoj raspravi savremene sociologije: odnosno, problemu odnosa između delanja* (ili 'delovanja') i strukture u društvenom životu. Ta rasprava ima naročito istaknuto mesto u sociologiji detinjstva, pošto je od interpretativne sociologije potekao veliki deo podsticaja da se preispita uloga dece kao aktivnih bića koja proizvode značenja. Interpretativna sociologija stavlja naglasak na kreativno proizvođenje ('delanje') društvenog života, umesto na determinisanost socijalnog ponašanja sistemima društvenog organizovanja. U izvesnom vremenskom periodu u šezdesetim i sedamdesetim godinama, izgledalo je da postoje dve rivalske vrste sociologije: jedna je isticala sistem društvenih odnosa u društvu (način proizvodnje, moć i vladanje, sistemi uverenja i ideologija, itd.); druga je naglašavala kreativnu aktivnost, svrhe i pregovaračke interakcije između individualnih aktera. Nastojanja da se ove alternativne verzije sociologije ujedine, bio je glavni cilj teoretičara kao što je Gidens (Giddens) u njegovoj teoriji 'strukturisanja'. Gidens tvrdi da sociolozi moraju shvatiti i delanje i strukturu, jer su oni zapravo različite strane jednog istog novčića: 'Svaki čin koji doprinosi reprodukovanju strukture je isto tako čin proizvođenja, i kao takav može pokrenuti promene menjajući strukturu istovremeno dok je reprodukuje' (1979: 69).

Iako je kritikovan Gidensov pokušaj razrešenja ove rasprave (Clegg, 1989), jedno takvo shvatanje kako struktura i delanje upotpunjavaju jedno drugo čini se neophodnom komponentom u svakoj novoj sociologiji detinjstva. Važno je ponovo uvesti decu kao društvene aktere (i njihovu aktivnost kao povod društvenih promena); kao što su uporno isticali interpretativisti, to samo po sebi nije dovoljno. Moramo, ipak, da shvatimo detinjstvo takođe kao društvenu instituciju koja postoji izvan aktivnosti ma kog pojedinačnog deteta ili odraslog. Mora postojati teoretski prostor i za konstruisanje detinjstva kao institucije, i aktivnosti dece u okviru i na osnovu ograničenja i mogućnosti koje stvara institucionalni nivo. To svakako izgleda moguće; na primer, u ovoj knjizi, Kicingerova (Kitzinger) analiza seksualnog zlostavljanja dece zadržava i strukturu i delanje. Istraživanjem odnosa između ova dva nivoa, možemo onda početi da razjašnjavamo veze između datih društvenih institucija (uglavnom definisanih od strane odraslih) i kultura koje deca konstruišu za sebe i među sobom. To je važno barem iz dva razloga. Prvo, ukoliko mi to ne uradimo, prikazi dečijih kultura će uvek biti u opasnosti da se smeste na marginama i društvenog i sociološkog interesovanja. To je u značajnoj meri bila sudbina pionira kao što su Opievi (Opie & Opie, 1977, 1984), koji, uprkos obilatosti etnografske arhive koju su sakupili, prikazuju sliku detinjstva kao jednog odvojenog sveta. On je povezan sa dominantnom kulturom odraslih samo kao nekakav anahronistički tavan koji sadrži ostavljenu starudiju iz prošlih vremena (vidi James & Prout u ovoj knjizi). Drugo, ako pokušamo da obrazložimo kako su deca i ograničena strukturom i akteri koji delaju u strukturi i na strukturu, možemo izneti uverljivu tvrdnju da su takvi prikazi, ako su rigorozni, 'verodostojni'. Ne u smislu da otkrivaju neku do sada bezvremenu 'suštinu' detinjstva, već pre da tačno prikazuju aspekte detinjstva kako se konstituiše u određenom trenutku vremena i tački u prostoru.

U stvari, temporalnost je svojstvo detinjstva kome je posvećeno nedovoljno pažnje. Iako je, naravno, nerazdvojivo od zamisli psihološkog razvoja, tu se pojavljuje samo kao prirodna konstanta, pozadinski tok teleološkog razvijanja deteta. U sociologiji pojam socijalizacije služi kao neka vrsta potiskivača sadašnjosti detinjstva, usmeravajući analizu ili ka prošlosti (šta je pošlo naopako u socijalizaciji), ili budućnosti (šta bi trebalo da budu ciljevi socijalizacije). To zanemarivanje sadašnjosti je neobično pošto su sociolozi skloni da obavljaju sinhronu analizu, radije prepuštajući istoričarima bavljenje sledom događaja u vremenu. Jedno rešenje bilo bi

* U originalu se koristi termin *agency*, koji bi se mogao prevesti i kao »dejstvenost« (prim. prev.)

stapanje istorijskih i socioloških poduhvata. Iako bi to moglo biti plodonosno, rezultirajuća sinteza bi verovatno takođe tretirala vreme kao da je naprosto prirodna stvar u okviru koje se zbivaju događaji. Ono što je potrebno je potpunije analiziranje vremena kao društvenog konstrukta za vreme detinjstva. U zaključku ove knjige (vidi James & Prout) započinjemo jednu takvu analizu.

Politika i etika u istraživanju o detinjstvu

Konačno, pozabavimo se značajem empirijskog proučavanja detinjstva, jer uprkos naglasku u ovom poglavlju, mislimo da bi bilo pogrešno posmatrati put ka napred samo s obzirom na teorijski razvoj. Dobro obavljena empirijska proučavanja kao što su ona Solbergove (Solberg), Kicingera i Glosera iz ove knjige, neophodna su dopuna teorijskom radu. Ipak, sasvim nezavisno od ove simbioze između teorije i empirijskog istraživanja, verujemo da je naročito sociologiji detinjstva potrebno još mnogo proučavanja koja bi otvorila do sada zanemarene teme – deca i rad, politika, zdravlje, i tako dalje. One bi same po sebi mogle početi da skreću pažnju sociologiji detinjstva od stereotipnih tema kao što su porodica i školovanje.

Kroz celo ovo uvodno poglavlje isticali smo da društvene nauke nisu neutralna objašnjenja detinjstva već aktivni činioци u njegovom konstruisanju i rekonstruisanju. Kompleksni su procesi putem kojih se to događa (Giddens, 1984) i samo su delimično u nadležnosti svesnog delanja. Ipak, čini se da prepoznavanje društveno konstitutivne uloge društvenih nauka zahteva obraćanje pažnje na društvene implikacije sociološkog proučavanja. Međutim, nije nimalo očigledno kako bi se ova pitanja mogla najbolje obraditi. Tradicionalna zamisao o nepristrasnom naučniku pala je u vodu, ali šta će je zameniti? Ovo pitanje nije vezano isključivo za sociologiju detinjstva, već je problem o kome se trenutno raspravlja širom društvenih nauka (Silverman, 1985). Na primer Finčova (Finch, 1985), u svojoj raspravi o odnosu između kvalitativnog istraživanja i socijalne politike, sugerise da bi sociolozi trebalo sebe da vide kao one koji pružaju 'prosvećenje' u okviru širih debata o politici, umesto određenih 'društveno podešenih' rešenja socijalnih problema. Ona skreće pažnju da odnos društvenih nauka prema socijalnoj politici (i, možemo dodati, drugim procesima putem kojih se konstituiše društvo) nije neposredan. Odluke se donose (ili izbegavaju) kompleksnim političkim procesima u okviru kojih sociolozi mogu (ili ne mogu) imati uticajnu, ali retko, ako ikada, odlučujuću ulogu. Ona se zalaže za 'demokratski' pristup u kojem bi sociolozi obezbeđivali uvide učesnicima na *svim* nivoima u institucijama i društvu. Ona naročito zagovara da bi sociolozi trebalo da se pozabave i zainteresuju za 'široke mase' organizacija, odnosno, za one koji imaju najmanje formalne moći i uticaja, umesto što naprosto usmeravaju svoju pažnju ka 'vrhovnim' kreatorima političkih smernica (vidi Glauser & Boyden, u ovoj knjizi).

Iako je uglavnom primamljiva, primena ove perspektive na detinjstvo uvodi neke naročite probleme. Uprkos našem priznavanju da su deca aktivna društvena bića, još uvek je tačno da njihove živote skoro uvek određuju i/ili ograničavaju odrasli u velikoj meri, i malo je slučajeva da se deca organizuju na nivou 'širokih masa' da bi sama sebe nezavisno zastupala. Nasuprot tome, skoro svi politički, obrazovni, zakonski i administrativni procesi imaju temeljne posledice po decu, ali ona imaju neznatan ili nikakav uticaj na njih. Na primer, sudski procesi u vezi sa staranjem o deci, trebalo bi da se sprovode 'u najboljim interesima deteta', ali deca koja su u pitanju često se uopšte ne konsultuju. Slično tome, nedavne promene u odredbama o socijalnom osiguranju u Engleskoj i Velsu veoma su mnogo otežale mladim ljudima da nakon uzrasta od šesnaest godina žive nezavisno od svojih porodica, podstičući ih da ostanu u domaćinstvima koja

smatraju možda neprikladnima, neprijatnima ili sasvim opasnima. Iako postoje primeri nezavisnog političkog delovanja dece (na primer, štrajk u Barston školi (Burston school) 1914, ili uloga dece u Soveto (Soweto) pobuni u 1976), njegova povest se često prikriva ili potiskuje. To ne samo što otežava da budu obuhvaćeni akademskim prikazima, već i osujećuje ma kakav kontinuitet političkog organizovanja dece. Ipak, nastojanja dece da 'govore u svoje ime' i dalje opstaju. Na primer, trenutno u Britaniji deca koja su pod starateljstvom države počinju da formiraju svoje vlastite organizacije, a projekti kao što su »Dečiji pravni centar« (Children's Legal Centre) i usluge savetovanja putem telefona za onu decu koja misle da im je potrebna pomoć, koraci su koje preduzimaju dobronamerni odrasli koji su takođe na tom tragu.

Sociolozi moraju ustanoviti odnos i prema dečijim vlastitim aktivnostima i spram društvenih procesa koji oblikuju i ograničavaju dečiji život, ali u koje oni sami nisu nužno uključeni. Taj odnos morao bi dopuštati izvestan stepen analitičke nepristrasnosti – da bi se izbegla zamka pukog artikulisanja interesa određenih grupa – dok u isto vreme ne bi poricao odgovornost za posledice koje može imati. To nije jednostavna pozicija ni za uspostavljanje ni zauzimanje, i uvodi neke teške dileme. Na primer, aktuelna preokupiranost seksualnim zlostavljanjem dece usredsređena je na potrebu da se deca zaštite od seksualnog iskorišćavanja. Ali, kao što uverava Kicinger u ovoj knjizi, mnogi postupci putem kojih se ta zaštita uspostavlja, i sami onesposobljavaju i onemogućavaju decu time što potvrđuju tradicionalno shvatanje dece kao pasivnih žrtvi. Dakle, kako možemo doprineti suzbijanju zlostavljanja dece dok istovremeno dovodimo u sumnju ove pretpostavke? Još uopštenije, kako se sociologija detinjstva može praktikovati na način koji je otvoren prema političkim i etičkim problemima koje neminovno nosi sobom? Stavljamo na raspolaganje ovaj zbornik eseja kao jedan način pokretanja tih problema, podsticanja debate i davanja izvesnog doprinosa njihovom rešavanju.